

**МОҲИЯТ ВА
МУНДАРИЧАИ ТАРБИЯИ
ВАТАНДҶУСТИИ МАКТАББАЧАҶОН
ДАР ЗАМОНИ МУОСИР**

Вализода Шоирахон, н.и.п., дотсент, мудири кафедраи педагогикаи иҷтимоӣ ва касбии МДТ “ДДХ ба номи акад. Б.Гафуров”, (Тоҷикистон, Хуҷанд)

**СУЩНОСТЬ И
СОДЕРЖАНИЕ ПАТРИОТИЧЕСКОГО
ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ В
СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ**

Вализода Шоирахон, к.п.н., доцент, заведующий кафедрой социальной и профессиональной педагогики ГОУ “ХГУ имени акад. Б. Гафурова (Таджикистан, Худжанд)

**THE ESSENCE AND
CONTENT OF PATRIOTIC
EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN
IN MODERN SOCIETY**

Valizoda Shoirakhan, candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social and Professional Pedagogy, Khujand State University named after Acad. B. Gafurov (Tajikistan, Khujand)

Калидвожаҳо: қўдакони синни хурди мактабӣ, ватандӯстӣ, тарбияи ватандӯстӣ мактаб, шаҳрвандӣ, давлат, қонун, Ватан-модар, арзишҳои миллӣ, фаҳанги миллӣ, меҳанпараст ва афзалиятҳои сиёсӣ

Дар мақола баъзе масъалаҳои ватандӯстии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии замони муосир баррасӣ гардида аст. Дар он масъалаҳои муҳими ин муаммо: афзалиятҳои сиёсати давлатӣ, ташаккули тарбияи ватандӯстии шаҳрвандон, хусусан, хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мавриди омӯзиши қарор дода шудааст. Мақолаи мазкур дар партави Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тарбияи ватандӯстии шаҳрвандон” таҳия шуда, ҳадаф, асосҳои ва самтҳои тарбияи ватандӯстии хонандагон, асосҳои ҳуқуқӣ ва ташиклии онҳо муқаррар гардидаанд. Тарбия – механизми ҳамкориҳои байни наслҳо, таъмини воридиавии наслҳои наврас ба ҳаёти ҷомеа, табдил додани субъектҳои фаъоли раванди мушаххаси таърихӣ мебошад. Чиқати амалиавии қонуни мазкур, ки тибқи муқаррароти он ҳар як ҷавон дар замири худ бояд дӯст доштани Ватан-модар, зодгоҳ, марзу буми аҷдодӣ, содиқ будан ба халқу ватани хеш, меҳанпараст будан, хизмат ба халқу ватан, пос доштан ва эҳтироми арзишҳои миллӣ, арҷ гузоштан ба фарҳанги миллӣ ва муаррифии кишивар дар арсаи байналмилалиро ҷой диҳад, ки дар ин самт саҳми муассисаҳои таълимӣ назаррас аст.

Ключевые слова: гражданственность, патриотизм, патриотическое воспитание, идейное воспитание, национальные традиции, общеобразовательные учреждения, гражданство, государство, национальные ценности, национальная культура, патриотизм, нравственное воспитание

В статье рассматриваются проблемы патриотического воспитания современной молодежи. В нем изучены важные вопросы данной проблемы: приоритеты государственной политики, формирование патриотического воспитания граждан, особенно учащихся общеобразовательных учреждений. Данная статья подготовлена на основе изучения Закона Республики Таджикистан «О воспитании патриотизма граждан», где четко прослеживаются цели, принципы и направления воспитания патриотизма подрастающего поколения. Согласно представленным и утвержденным положениям, указанных в данном Законе каждый гражданин своей страны должен любить Родину, свой родной край, верно служить своему народу и Родине, быть патриотом, защищать и уважать национальные ценности, развивать национальную культуру своей страны на международной арене. Для реализации целей патриотического воспитания огромную роль предоставляется образовательным учреждениям. Каждый учитель начиная, с младшего школьного возраста должен прививать у них чувство долга перед Отчизной, прививать у них любовь к Родине, чтобы будущий гражданин Таджикистана ценит и развивал свою страну.

Key words: schoolchildren, patriotism, patriotic education, school, citizenship, state, law, Motherland, national values, national culture, patriotism and political preferences

The article discusses some issues of patriotism among students of modern educational institutions. It examines important issues of this problem: priorities of state policy, the formation of patriotic education of citizens, especially students of general education institutions. This article was prepared taking into account the Law of the Republic of Tajikistan “On the education of patriotism of citizens”, and the goals,

principles and directions of education of patriotism of student youth, their legal and organizational foundations were established. The aspect of the implementation of this law, according to its provisions, every young person must love the Motherland, hometown, the land of their ancestors, be loyal to their people and the Motherland, be a patriot, serve the people and the Motherland, protect and respect national values. pay attention to the national culture and presentation of the country in the international arena, in which the contribution of educational institutions is significant.

Чамбияти муосири тоҷик ба ҷунин шахсияти шаҳрванд ниёз дорад, ки хислатҳои асосии он майли некукорӣ, маънавӣ, иштирок ба сарнавишти ватан, муҳаббат ба ватан, ғамхорӣ бошад. Расидан ба арзишҳои табиат, масъулияти шаҳрвандӣ, ғамхорӣ дар ҳаққи наздикон масъалаи муҳим ба ҳисоб меравад. Мутаассифона, баъзан масъулияти ватандӯстӣ ба миллатгарой табдил меёбад ва маънию дарки аслии ин мафҳум гум мешавад. [1].

Дар ин шароит роҳҳои нави тарбияи ватандӯстӣ барпо кардан, вазифаҳои муҳимро тартиб додан, самараро шаклу усулҳои онро зиёд кардан муҳим аст. Мазмуни ин концепсия дар монографияи И. Е. Кравсова: «Ватандӯстӣ – муҳаббат ба Ватан, ба зодгоҳ («замини падарон»), ба забони модарии худ, ба маданияту анъанаҳои гузаштагон, расидан ба маҳсули меҳнати халқи худ, пешравии давлату миллат вобаста аст. Ватандӯстӣ садоқати фидокорона ба ватан, омода будан ба ҳифзи истиқлолияти он аст».

Донишманди рус И. Ф. Харламов ватандӯстиро маҷмуи хиссиёти ахлоқӣ ва хислатҳои рафторӣ, аз ҷумла, муҳаббат ба ватан, меҳнати фаёлона ба манфиати ватан, пайравӣ ва афзун гардонидани анъанаҳои меҳнатии халқ, эҳтиром ба ёдгориҳои таърихӣ ва расму оинҳои ватанӣ, меҳру муҳаббат ба маҳалҳои зодгоҳ, майли мустаҳкам намудани шаъну шарафи ватан, омодагӣ ва қобилияти ҳифзи он, шучоату мардонагӣ, фидокорӣ ба халқу давлат, бародарӣ ва дӯстии халқҳо, оштинопазирӣ нисбат ба кинаю хусумати наҷодӣ ва миллӣ, эҳтиром ба расму оин ва анъанаҳои гузаштагон медонад[2].

Олими рус Т. Н. Мапкорская ватандӯстиро ба хислатҳои ахлоқӣ нисбат додааст, ки дар хислатҳои меҳру муҳаббат ба ватан, омода будан ба ҳифзи он, алоқаи ногусастани бо миллатҳои дигар, оштинопазир будан ба ҳар гуна зухуроти миллатгарой, риояи маданияти халқ, донишҳои анъанаҳои миллӣ, шаъну шарафи миллӣ, ифтихор ва номусу нанги миллӣ, ки дар шаҳрвандӣ таҷассум меёбад.

Тарбия – механизми ҳамкориҳои байни наслҳо, таъмини воридшавии наслҳои наврас ба ҳаёти ҷомеа, табдил додани субъектҳои фаёли раванди мушаххаси таърихӣ мебошад.

Педагоги рус Я. А. Коменский бори нахуст дар бораи парваридани меҳру муҳаббат ба ватан ва забон сухан ронда, ин масъаларо аввалин бор аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кард. Вай ҳисси муҳаббат ба Ватанро принсипи асосии тарбия медонист. Я. А. Коменский қайд кард, ки яке аз самтҳои асосии таълим бояд тарбияи кӯдак дар хоҳиши баҳрабардорӣ аз хидматҳои ӯ ба шумораи бештари одамон бошад. Ӯ дар «Дидактикаи бузург» навиштааст: Давлати хушбахт замоне ба вучуд меояд, ки дар он ҳар кас майлу хоҳиши худро барои манфиату саодати мардум равон кунад.

Педагоги машҳури рус К. Д. Ушинский ҷунин мешуморад, ки ватандӯстӣ на танҳо вазифаи муҳими тарбия, балки воситаи асосии педагогӣ низ мебошад: “Тарбия калиди дурусти дили инсон ва такаҷоҳи тавоно барои мубориза бо майли бадӣ аст” [2].

Дар мактаб бояд ба тарбияи насли наврас ба хислатҳои ахлоқии шахсӣ, шаҳрвандӣ, коллектив, меҳру муҳаббат ба Ватан, бо эҳтиром муносибат намудан ба таърихи ватан, ба халқи худ ҳамеша диққати қалон дода шавад. Дар баробари ин воситаҳои ахбори омма радио, театр, филмҳои ватанӣ, адабиёти бадеӣ дар тарбияи ватандӯстӣ мавқеи муҳим доранд. Тадкикоти педагогӣ оид ба масъалаи тарбияи ватандӯстӣ дар давраи шуравӣ бисёр ва гуногун буданд. Дар онҳо ҳам ҷиҳатҳои назариявӣ методӣ ва ҳам ҷиҳатҳои амалӣ — соҳаҳои гуногуни тарбияи ватандӯстӣ, анъанаҳои меҳнати ва ҷангии халқи шуравӣ, муносибатҳои тарбияи ватандӯстӣ, эстетикӣ, коллективии хонандагони синну соли гуногун ва ғайра муайян карда шуда буд.

Педагоги рус Макаренко қайд кардааст, “Ватандӯстӣ дар корнамоиҳои қаҳрамонона зухур меёбад. Аз ватандӯсти асил на фақат «амалҳои қаҳрамонона», балки заҳмати дурудароз, дарднок, аксар ҳатто хеле саҳт, бечавоб, нопок талаб карда мешавад».

Дар омӯзиши масъалаҳои ватандӯстӣ асарҳои В. А. Сухомлинский аҳамияти хосса дошта, ӯ яке аз вазифаҳои асосии тарбиявии мактабро дар тайёр намудани хонандагон ба меҳнати одӣ, ҳарруза, барои ҷамъият ҳамчун фаёлияти ватандӯстӣ медонад, ки аз ҷониби онҳо ташкил

карда шудааст. Муаллим барои ичрои ин мақсад қувваи пешбарандаи ташаккули шахсияти инкишофёбанда ба ҳисоб меравад. Мувофиқи ақидаи ӯ ташаккули ҳисси ватандӯстиро дар хонандагондушвориҳои зиёд дорад, ки дар ҳаёти ҳаррӯза во- мехӯрем, ин "арзиши душвор" -и ватандӯстиро чен кардан мумкин аст[2].

Муҳаббат ба Ватан ҳамон вақт дар инсон неру мегирад, ки агар дар зехни ӯ тасвирҳои марбут ба зодгоҳ, забон нақш банданду нисбат ба Ватани худ ояд.

Асоси идеявии тарбияи ватандӯстӣ дар мактаби муосир арзишҳои маънавию ахлоқии миллат мебошад. Моҳияти тарбияи ватандӯстиро дар шароити муосир метавон ҳамчун ташаккули ҳисси шахсият, шуури ватандӯстӣ, ки дар асоси арзишҳои маънавии инсондӯстии мардум асос ёфтааст, маънидод кард. Тарбияи ватандӯстӣ новобаста аз он ки кӯдакон дар мактаб буданд ё не, дар ҳама давру замон вучуд дошт. Онро худи халқ аз насл ба насл ба ҷо меовард. Ҳамин тариқ, дар базе маврид тарбияи ватандӯстиро дар ҷавонон ташаккул додани шуури ватандӯстӣ, арзишҳо, ҳисси садоқат ба ватан, омодагӣ ба иҷрои вазифаи шахрвандӣ мебинанд. Дар мавриди дигар, ҳамчун миллатгарой мефаҳманд[2].

Моҳият ва мазмуни тарбияи ватандӯстии мактаббачагони хурдсолро файласуфҳо, омӯзгорон, ҷомеашиносон, сиёсатмадорон, равоншиносон дар асарҳои худ мавриди баррасӣ қарор додаанд. Моҳияти тарбияи ватандӯстӣ дар он аст, ки дар қалби кӯдак меҳру муҳаббат ба оила, ба табиати ватан, ба таъриху фарҳанги кишвар, ба меҳнати ҳешутабор ва наздикон бедор карда шавад. Дар синни наврасӣ мерос гирифтани арзишҳои ахлоқию эстетикӣ яке аз намунаҳои боэътимодтарини тарбияи ватандӯстӣ буда, бедор кардани ҳисси муҳаббат ба ватан мебошад[4].

Мероси фарҳангии халқ сарвати бузургест, ки ҳар як кӯдак бояд соҳиби он шавад, ин неъмат бузургро то онро исроф накунад, балки эҳтиром карда, ҳифз намояд. Мазмуни тарбияи ватандӯстӣ муҳаббат ба ватан, садоқат ба он, ифтихор аз гузаштаву имрӯзи он, омодагӣ ба хидмату ба манфиат ва ҳифзи он мебошад.

Унсурҳои асосии тарбияи ватандӯстӣ ин дилбастагӣ ба зодгоҳ, забон, анъана ва урфу одатҳои халқи худ буда, бештар ба он хусусиятҳои муҳити сиёсӣ ва иҷтимоию фарҳангии халқҳо дохил мешавад. Мазмуни ватандӯстӣ дар инкишофи ҳувияти миллии ифода ёфта, муносибати ватандӯстиро ба халқҳои дигар танзим менамояд, ки эҳтиром нисбат ба дигар халқҳо, расму оин, фарҳанги онҳо, таҳаммулпазирӣро ифода мекунад.

Кӯдак дарси аввалини ватандӯстиро дар оила мегирад. Падару модарон тасаввуроти худро дар бораи ҳаёт, меҳру муҳаббат ба табиат, сурудҳои халқӣ, эҳтиром нисбат ба шахсоне, ки зиндагиро беҳтар ва рангин намудаанд, ба онҳо баён месозад. Кӯдакон сайругашти худро бо волидонии худ дар мавзӯҳои наздиктарини хонаи худ, дашту саҳро, кӯлу обанборҳои Ватан, ки манзараҳои нотакрордоранд, мегузаронанд ва аз он дар кӯдакон нисбати кишвар таассуроти нек боқӣ хоҳад монд. Шояд ин сайругаштҳо дар тасаввуроти кӯдак аввалин шарораи муҳаббати бузургро нисбат ба табиати зодгоҳаш фурузон намояд. Шомҳои идонаи оилавӣ, сайругашт бо калонсолони оила дар боғҳои фароғатии зебо дар бачаҳо ҳиссиёти махсус ва дурахшонро бедор мекунад, ки дар ҳаёти кӯдак мавқеи муҳимро хоҳад кард. Ба бачаҳо фаҳмонидан хеле муҳим аст, ки меҳру муҳаббат нисбат ба Ватан ва майлу хоҳиши доимии онҳо барои беҳтар кардани зиндагӣ бояд аз омилҳои зерин иборат бошад:

- дар мактаб бо баҳои аъло таҳсил карда, соҳиби касби писандидаи худ гардида, ба маҳал ё деҳаи худ содиқона хизмат намоянд;
- ба дӯст ва рафиқи ақибмондаи худ кумак намояд;
- падару модар ва дигар аъзоёни оилаи худро дӯст дошта, дар корҳои хона кумак намоянд;
- эҳтиромии калонсолон ва шахсонро, ки онҳоро ихота кардаанд, ба ҷо оваранд;
- ҳамеша дар дастгирии қори хайр буда, бадию зӯроварию барҳам диҳанд.

Чунин ҳодисаҳои ҳам ба назар мерасанд, ки худи волидайн дар баъзе мавридҳо ҳиссиёти наҷибонаи фарзандони худро хомӯш мекунад. Дар мавридҳои зарурӣ ба онҳо ёрӣ намерасонанд ва ҳангоми шохиди таҳдиду зӯроварӣ будан маҷбур мекунад, ки хомӯш бошанд. Баъзан падару модарон дар ҳузури фарзандони худ доир ба камбудии ҷамъиятии кишвар сухан меронанд ва он боис мегардад, ки кӯдак тамоми ҳаёт нисбати Ватан нафрат пайдо кунад. Бо ин амалҳои ноҷои худ волидон шохҳои наврасро, ки акнун дар фарзандашон инкишоф меёбад, решақан созанд. Аз нуқсонҳои оилавӣ норасоии гуногуни тарбиявӣ ба вучуд меоянд. Шояд дар натиҷаи чунин тарбияи нодуруст, ки дар ниҳоди онҳо ватан чизи муқаддас набуда,

хизмат ба ватанро ҷоиз намешуморанд. Чунин ҷавонони худбинро молпараст, барои қонъ гардондани эҳтиёҷоти шахсии худ зиндагӣ мекунанд[5].

Ҳимояи ватан қарзи муқаддаси ҳар як шахрванд аст. Вазифаи мактаб ва оила аз он иборат аст, ки фарзанду шогирдони худро тавре тарбия кунанд, ки онҳо бо майли худ ба хизмати ҳарбӣ бираванд ва масъулияти худро дар назди ватан эҳсос карда, дар ҳолати зарурӣ барои ҳимояи марзу буми хеш омода бошанд. Барои ин дар наврасон омӯзонидани интизоми меҳнатӣ, идора кардани худ дар назди коллектив, бедор намудани ҳисси рафоқат, обутоб додани онҳо бо варзиш лозим аст. Ҳамин тавр, чунин омилҳо барои тарбияи ватандӯстӣ мусоидат мекунанд.

- Рафтори хуб, меҳру муҳаббат ба ватан, муносибати муқаддас ба арзишҳои маданият маънавий ва ҳиссиёти шахрвандӣ
- Муассисаҳои таълимӣ, омӯзгорон вазифадоранд, ки ҳислатҳои баланди инсониро дар насли наврас тақвир кунанд.
- Тарбияи ватандӯстӣ аз ҳифзи расму оин, забони миллий ва фарҳанги миллий иборат аст.
- Муносибат ба кӯдак бояд ҳамчун мавҷудияти ғайбӣ сурат гирад, то ки ӯ бо сӯю кӯшиш дар зиндагӣ мавқеи худро пайдо карда тавонад.

Солҳои охири ҷумҳурии мо ғайбӣ дар самти тарбияи ватандӯстии насли наврас вусъат ёфта истодааст. Ин боиси таҳияи барномаҳои нав гардида дар заминаи тарбияи шахрванди ватандӯст бо истифода аз анъана ва расму оинҳои халқи худ мақоми худро пайдо мекунад. Нафароне ҳастанд, ки фарқи байни ватандӯсту миллатгароро намефаҳманд. Ин мафҳумҳо бо микдори зиёди маъноҳо ва идеологияҳо ифода карда мешаванд.

Дар қалби ватандӯст муҳаббат ба кишвару ватан, миллатдӯстӣ, муҳаббат ба миллати худ ниҳон аст. Аз ин рӯ, муносибати созанда бо табақаи миллатҳои гуногун, дар замири онҳо эҳтиром ба ватанро бедор мекунад. Инсонии ватандӯст тамоми шахрвандони кишварро новобаста аз дин, забон ва миллат эҳтиром мекунад.

Ибораи «тарбияи ватандӯстӣ» дар насли наврас ташаккул ёфта, инкишофи мафҳумҳо ва ғояҳои дӯст доштанро дар бар мегирад. Маълумот доир ба маҳфуми ватан, зарурати ҳифзи марзу буми кишвар, нишон додани мардонагиву қаҳрамонӣ нисбати ватани худ мебошад. Эҳтиром ва ҳисси муҳаббат нисбат ба ватан дар мавриди арҷ гузоштан ба гузашта ва имрӯзи қаҳрамононаи миллати тоҷик буда, ҳисси худшиносии хонандагонро бедор мекунад. Дар замири кӯдакон орзуи қаҳрамон будан, далеру бошӯроат, қавӣ, устувор ва поквичдону ростқавл будан пайдо мешавад[3].

Зухури ҳиссиёти ватандӯстӣ ва тарбияи он дар ҳар давраи синну сол хусусиятҳои хоси худро дорад. Ҳислатҳои ахлоқии кӯдак дар солҳои мактабҳои бештар шакл мегирад, яъне

- меҳру муҳаббат ба ватан, хоҳиши ободу зебо шудани он, шахр, кӯча, пайдо намудани майлу хоҳиши иҷрои амалҳои нек
- орзуи ҳавас нисбат ба шахсиятҳои барӯманди кишвар ба монанди қаҳрамонони ҷангу меҳнат ва ғайра[6].

Кӯдакони синни хурди мактабӣ ниҳоят кунҷқоб, ҷавобгӯ ва ҷолоқ ҳастанд, онҳо ба ҳама ташаббусҳо тавачҷуҳ карда, посух медиҳанд, ба мушкилот самимона аз дили соф ҳамдардӣ нишон медиҳанд. Маҳз дар ҳамин давра ташаккули заминаи маънавият ахлоқии кӯдак, эҳсосот, тафаккур, механизмҳои мутобикшавии иҷтимоии онҳо дар ҷомеа ташаккул ёфта, раванди худшиносӣ, ватандӯстӣ, дарки муҳити атроф ва шахсият оғоз меёбад. Ин қисмати ҳаёти шахс барои таъсири эмотсионалӣ ва равонии кӯдак бештар мусоид менамояд, зеро образҳои дарки ӯ хеле қавӣ ва равшан мебошанд. Ин имкон медиҳад, ки онҳоро муддати тӯлонӣ ва гоҳе то абад дар хотир нигоҳ дорад, ки дар раванди тарбияи ватандӯстӣ хеле муҳим аст.

Сифатҳои ватандӯстӣ ва худшиносӣ пеш аз ҳама аз оила ва таассуроти бача аз атрофиёни наздикаш оғоз мегардад. Сайругашт дар шахр ва берун аз он, шунидани ҳикояҳо доир ба таърихи макони зист, намунаи ибрат будани собиқадорони ҷангу меҳнат дар давраҳои гуногуни таърихӣ, маълумот доштан дар бораи ҳаёт ва қору зиндагии бобою падарон, ҳешутабори наздик, дӯстон мебошад. Сухбатҳо, ҳикояҳо, хотираҳои падару модарон, тамошои расмҳои оилавӣ, ёдгориҳо (муқофотҳо, рӯзномаҳо ва дигар мақолаҳо, ашёи шахсӣ), тамошои осорхонаҳо, намоишҳо, ёдгориҳои қаҳрамонон, шаклҳои самарабахши тарбияи хонандаи хурдсол дар мавзӯи ватандӯстӣ мебошад.

Тарбияи ватандӯстии кӯдакон бештар дар гузаронидани ҷашнҳо, санаҳои хотирмон дар оила, ҷамъомадҳои мактабӣ ва маърақаҳои ҷойи истиқомат сурат мегирад. Тарбияи сифатҳои одобу ахлоқи хонандагонии синни хурди мактабӣ ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи тарбияи

ватандӯстӣ аз ташаккули маҳорату малака, мустақилона амал кардан, худдорӣ намудан, риояи интизом, ташаббус ва часорат, бартараф намудани танбалии худ иборат аст. Ин вазифаро тавассути одат кардани кӯдакон ба иҷрои супоришҳои хонагӣ, мактабӣ, ҷамъиятии аз ҷониби омӯзгор (мактаб) додашуда, ҳавасманд намудани иштироки ғаълолаи онҳо дар ҷорабиниҳои умумимактабӣ ва синфӣ, саёҳат ва мусобиқаҳои варзишӣ амалӣ кардан мумкин аст.

Муваффақият дар самти ташаккули ватандӯстӣ дар сурате ба амал меояд, ки мактаббачагон малакаву одатҳои муносиб ба рафтор, дошта бошанд ва мувофиқ ба он тарбия гиранд.

Ҳама гуна таҷриба, тавре ки медонем, тавассути машқҳои тулонӣ ё дигар намудҳои ғаълолиятҳои рафторӣ таҳия карда мешавад. Аз ин рӯ, омӯзгорро зарур аст, ки хонандагонро ба навъҳои гуногуни ғаълолиятҳои амалии марбут ба маҳфумҳои ватандӯстӣ ҷалб кунад.

Инчунин дар хотир доштан лозим аст, ки ба ғайр аз омӯзгорон, ба рафтору гуфтори кӯдакон волидайн бештар таъсир мерасонанд. Аз ин рӯ, онҳоро дар руҳияи ватандӯстӣ тарбия кардан, тавассути ҷорабиниҳо, ташкилу гузарондани онҳо лозим аст.

Масъалаи тарбияи ватандӯстӣ вазифаи душворест, ки пеш аз ҳама бо хусусиятҳои ахлоқию психологӣ синну соли хонандагони хурдсол алоқаманд аст. Дар ин давра ташаккули маънавию ахлоқии кӯдак, эҳсосот, тафаккур, мутобиқшавии иҷтимоӣ дар ҷомеа, яъне раванди огоҳ шудан аз худ дар ҷаҳони атрофи кӯдак оғоз меёбад.

Дар синни хурди мактабӣ он ҳислатҳое, ташаккул меёбанд, ки хонандагони хурдсолро муҳити атроф ва кишвари худ мепайвандад. Имкониятҳои таҳсили онҳо дар бозичаҳои мардумӣ, сурудҳо, бозичаҳо ва таассурот дар бораи табиати зодгоҳ, урфу одат, зиндагӣ, расму оинҳои он шахсоне, ки дар байни онҳо зиндагӣ мекунад, фароҳам оварда мешавад.

Тарбияи ватандӯстӣ дар синни ибтидоӣ маънои меҳру муҳаббат ба Ватанро дорад, ки асоси садоқат, эҳтиром ба ватан мегардад. Тарбияи ватандӯстӣ дар ҷараёни шиносӣ бо мероси фарҳангии хонандагони хурдсол хеле муваффақ аст ва инро таҷрибаи ҷаҳонашаро системаи маориф, ки аз таърих, фарҳанги маънавию ва моддӣ мардум ба вучуд меояд, собит менамояд.

Тарбияи ватандӯстӣ хонандагони хурдсол тавассути ташаккули ҳислати маънавии миллӣ сурат мегирад, зеро риояи анъана ва расму оинҳои миллӣ имкон медиҳад, ки хусусиятҳои миллии мардумро эҳсос карда, иртиботи байни наслҳоро таъмин намояд. Ин робита одамонро ба ҳам меорад ва ба онҳо имкон медиҳад фаҳманд, ки решаҳои онҳо дар кучаст[4].

Арзишҳои миллии суннатӣ аз ҷониби хонандагони хурдсол тавассути афсонаҳои халқӣ, суруд, зарбулмасалу мақол омӯхта шуда, дар хотира ва зиндагии онҳо ба осонӣ ҷой мегиранд. Омили муҳими тарбияи ватандӯстӣ хонандагони хурдсол табиат аст, зеро он ҳамеша кӯдакро ихота мекунад, барои ӯ лаҳзаҳои фароҳам ва дастрас муҳаё менамояд. Зиндагии мутобиқ бо табиат саломатиро мустақкам намуда, ба инкишофи маънавию эмотсионалӣ ва эстетикӣ кӯдак таъсири мусбат мерасонад, зеро он на танҳо макони зист, балки зодгоҳ, ватан аст.

Давраи синни томактабӣ аз рӯи хусусиятҳои психологӣ худ барои шуруъ кардани кор дар тарбияи ватандӯстӣ хеле давраи мусоид аст, зеро кӯдак ба калонсол бо боварӣ ҷавоб медиҳад, ба онҳо тақлид намуда, тақлидпазирӣ, ҷавобгарии эмотсионалӣ, самимияти эҳсосот пайдо намуда, эътиқод ба риояи меъёрҳои ахлоқиро меомӯзад. Дониши андухташуда, эҳсосоти амик ба таассуроти равшани давраи кӯдакӣ то абад дар инсон боқӣ мемонад.

Дар синни ибтидоӣ қобилияти мушоҳида, таҳлили ҳодиса ва падидаҳои баамаломата, муайян кардани сабабу оқибатҳо, муқоиса, фарқ кардани рафтор, ҳулосаҳои мувофиқ, изҳори муносибати худ ба ҳодисаи руҳдода асоси психологӣ амалигардониро ташаккул медиҳанд. Тарбияи ватандӯстӣ талабагон дар зинаи ибтидоӣ таълим инкишоф меёбад.

Барои ташаккул додани ҳисси ватандӯстӣ хонандагон дар мактаб на танҳо моҳият ва мазмуни он, балки ҷузъҳои дохилии психологӣ педагогиро низ доништан лозим аст, ки дар маҷмуъ ҳамчун барандагони ин сифат баромад мекунанд. Чунин ҷузъҳо, ба ақидаи И. Ф. Харламов, эҳтиҷомандӣ, маърифатӣ-зеҳнӣ, эҳсосӣ-ҳиссиётӣ, рафторӣ ва ихтиёрӣ мебошанд.

Талабот ҳамчун ҷузъи ҳавасмандии ватандӯстӣ буда, пеш аз ҳама, дар ҷараёни таълим бо шаклҳои гуногуни меҳнат ташаккул меёбад, ки дар он хонандагон ҳисси меҳру муҳаббат, ифтихор аз Ватанро эҳсос намуда, таърихи пуршарафи он, шучоату мардонагӣ ва диловарии ватандӯстонро мефаҳманд.

Ғояҳои ватандӯстӣ, ки дар адабиёти бадеӣ ифода ёфтаанд, ба ҳавасмандгардонии эҳтиҷоти хонандагон таъсири калон мерасонанд. Хонандагон ҳангоми ба омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ ба ҷойҳои фаромӯшнашавандаи зодгоҳашон сафар намуда, бо шахсони номдор ва қаҳрамонони ҷангу меҳнат шинос мешаванд, ки қорнамоиҳои ин мардонӣ шучоъ боис мегардад ҳисси

дилбастагӣ ба зодгоҳ бедор гардад. Ҷузъи маърифатӣ-зеҳнӣ дарки амиқи моҳияти ватандӯстӣ ва роҳҳои зуҳури онро дар намудҳои гуногуни фаъолияти кӯдакон дар суҳбатҳо, паёмҳои мавзӯи ватандӯстӣ, баргузориҳои намоишҳо расмҳо, чорабиниҳои адабию мусиқӣ, экспедитсияҳои этнографӣ мушоҳида кардан мумкин аст[4].

Ҷузъи эҳсосӣ – аз ташаккули ҳисси ватандӯстӣ, муносибат ва эътиқоди кӯдакон нисбат ба он иборат аст. Муҳим он аст, ки дониши ватандӯстии хонандагони синни хурди мактабӣ мазмуни шахсӣ пайдо карда, аз таҷрибаи эҳсосотӣ гузашта, асоси роҳнамои фаъолият ва рафтори онҳо гардад.

Кори тарбиявӣ дар ин маврид бояд бо истифода аз мисолҳои ватандӯстӣ сурат гирад ва чунин вазъиятҳои педагогиро ба вучуд овардан лозим аст, ки унсурҳои мубоҳисаро дар бар гирифта, ҳисси ватандӯстии хонандагонро ташаккул диҳад.

Ташаккули қобилиятҳои рафторӣ ва иродавии хонандагони синни хурди мактабӣ ба зуҳуроти ихтиёрӣ дар самти ватандӯстӣ ва фарҳанги муносибатҳои байни миллатҳо сурат мегирад. Ба ин намудҳои гуногуни меҳнат, варзиши сайёҳӣ кишваршиносӣ, воҳӯриҳо бо собикадорони ҷангу меҳнат ва шахсиятҳои шинохта дохил мешаванд. Ҳамин тариқ, тарбияи ватандӯстӣ дар синни хурди мактабӣ ба ҳаёти ояндаи кӯдак таъсир расонида, аз фаъолиятҳои шахсии омӯзгор ва ташкили кори ӯ вобаста аст, ки он хонандагонро ба хизмати ватан равона месозад. Дар ин маврид оё онҳо дар ҳақиқат ватандӯсти асил мешаванд.

Хулоса Тарбияи насли наврас чараёни серсоҳа мебошад. Солимии ҷисмонӣ ва таълими ахлоқии кӯдакон самтҳои афзалиятноки маориф доништа шуда, чунин омилҳоро дар бар мегирад;

- рушди зеҳнӣ;
- ташаккули фарҳанги шахсият ва арзишҳои маънавӣ;
- тарбияи шахрвандӣ ва ватандӯстӣ;
- тарбияи эстетикӣ ва меҳнатдӯстӣ;

Тартиб додани нақшаи речаи ҳаётии мактаббачагон, тайёрӣ ба ҳаёти оилавӣ. Барои иҷрои вазифаҳои педагогӣ, шаклҳои гуногуни корҳои тарбиявии беруназсинфиро истифода мебаранд.

Тарбияи ватандӯстӣ дар машғулиятҳои беруназсинфӣ намудҳои гуногунро дар бар мегирад:

- Соати тарбиявӣ
- Маҷлиси волидон
- Саёҳат
- Ҷашнҳо
- Мизи мудаввар, мубоҳиса
- Озмун, викторина

Ташкили машғулиятҳои беруназсинфӣ барои бачаҳо, аз омӯзгорон масъулияти бештарро талаб менамояд.

Фаъолият бо кӯдакон дар дарсҳо, муошират бо онҳо дар муҳити каму беш озод барои рушди тарбияи онҳо таъсири хуб мерасонад. Ин барои омӯзгор низ муҳим буда, воситаи беҳтарини наздик шудан бо кӯдакон ба ҳисоб меравад. Дарс-саёҳат паҳлуҳои ғайриҷашмдошт ва ҷолиби шахсияти омӯзгорро барои хонандагон ошкор мекунад ва имконияти хуб барои дӯстӣ пайдо намудан бо шогирдон мегардонад.

Ташкили корҳои тарбиявии беруназсинфӣ метавонад ҳамчун тарзи мустақилияти озоди кӯдаконро дар мактаб аз ҷиҳати педагогӣ муайян намояд.

Дар амалияи таълим шаклҳои гуногуни кор мавҷуданд, ки онҳоро гурӯҳбандӣ кардан душвор аст.

Омӯзгорон барои тарбияи асосҳои ватандӯстӣ дар байни хонандагони хурдсол аз шакли усулҳои гуногуни тарбия истифода мебаранд, ки яке аз шаклҳои фаъоли он бозӣ аст. Бозиҳои мактаббачагони хурдсол ба тақлиди одии шаклҳои иҷтимоии рафтор нигаронида шудаанд. Аз як тараф, моҳияти биологии кӯдак дар бозӣ зоҳир мешавад, аз ҷониби дигар, омодагӣ ба мутобиқшавии иҷтимоӣ мебошад. Дар бозӣ меъёрҳои рафтор аз ҳаёти калонсолон таълим дода мешаванд, арзишҳо барои худ инкишоф меёбанд. Ба гуфтаи Д. Б. Элконин, дар бозӣ бача ба олами тараққиқардаи шаклҳои олии фаъолияти инсон, қоидаҳои муносибатҳои одамон гузашта, он ҳамчун манбаи ахлоқ мегардад.

Методҳои тарбияро метавон ҳамчун «маҷмуи роҳҳои маъмултарини ҳалли масъалаҳои тарбиявӣ ва амалӣ намудани муносибатҳои мутақобилаи он номид. Усулҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муайяншудаи ҳамкорӣ бо педагогика муносибати насли калонсол бо кӯдаконро, ки ба ташкили

тарбияи онҳомусоидат мекунад, муайян мекунад. Ба ин раванди ҳаёт фаъолият, муносибат, муошират, ҳавасмандгардонии фаъолият ва танзими рафтори онҳо дохил мешавад.

Дар байни шаклҳои инфиродии тарбияи ватандӯстии кӯдакон омӯзиши мустақилона иҷрои вазифаи хонагӣ фарқ мекунад. Масалан, асарҳои нависандагони бачагонаеро, ки доир ба корнамоӣ, шучоат, диловарони ҚБВ навиштаанд, номбар намоед.

Таҷрибаҳои эҳсосӣ ба ҳар як раванди равонӣ дохил мешаванд ва метавонанд асоси муттаҳидшавии онҳо гарданд ва метавонанд ҳамчун омили равониву омили ташаккули системаи психологӣ функционалии фаъолият ҳисобида шуда, амал намоянд. Дар асоси баҳодихии эмотсионалӣ, ки бо амалҳои мушаххас муқаррар карда мешавад, ҳамдардӣ метавонад ҳамчун як сифати шахсии кӯдак ташаккул ёбад.

Шаклҳои инфиродии тарбияи ватандӯстии кӯдак асосан дар оила ба амал бароварда мешаванд. Маҳз оила дар марҳалаи муайяни синну сол нақши ҳалкунанда мебозад. Аз ин рӯ, омӯзгор бояд бо оилаҳои хонандагон робитаи зич ба роҳ монда, волидайнро ба раванди тарбияи ватандӯстии фарзандон ҷалб намояд.

Ҳамин тариқ, муваффақияти фаъолияти ватандӯстона дар муассисаи таълимӣ ба симои маънавию психологӣ омӯзгорон, омодагии психологӣ педагогӣ ва касбии онҳо, муносибат ба вазифаҳои худ, инчунин қобилияти ҳамкориҳои пурсамар бо волидони хонандагон вобаста аст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Шарифзода, А. Эмомалӣ Раҳмон наҷотбахши миллат Сиёсати дохилӣ ва хориҷии Президенти Тоҷикистон дар солҳои 1992-1995/А.Шарифзода,С.Фаттоев [Матн] - Душанбе: Ирфон,2011.- Кит.1.-372 с.
2. Шарофов, Ш.А. Муошират ва худшиносӣ / Ш.А.Шарофов [Матн]. Хучанд: “Меъроҷ” 2017.- 304с.
3. Шарофов, Ш.А. Муоширати педагогӣ ва омӯзгори оянда/ Ш.А.Шарофов, Д.А. Усмонов [Матн]. Монография Хучанд- 2019.- 204 с
4. Эмомалӣ, Раҳмон «Тоҷикистон дар остонаи фардо»/ Э. Раҳмон [Матн]. - Душанбе: Ирфон, 1999.- 202 с.
5. Эмомалӣ, Раҳмон «Тоҷикон дар оинаи таърих, Аз Ориён то Сомониён» / Э. Раҳмон [Матн]. - Душанбе: Ирфон, 2006. -228с.
6. Эмомалӣ, Раҳмон Истиклолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Иборат аз чаҳор ҷилд / Э. Раҳмон [Матн].- Душанбе: Ирфон,2002. Ҷилди аввал.- 512 с. Ҷилди дуюм.- 512 с. Ҷилди сеюм.- 512 с. Ҷилди чорум.- 472 с.

REFERENCES:

1. Sharifzoda, A., Fattoev, S. Emomali Rahmon, the savior of the nation. Domestic and foreign policy of the President of Tajikistan in 1992-1995./ A. Sharifzoda, S. Fattoev [Text] - Dushanbe: Irfon, 2011. - Kit.1.-372 p.
2. Sharofov Sh.A., Communication and self-knowledge / Sh.A.Sharofov [Text]. Khujand: "Meraj" 2017.- 304 p.
3. Sharafov S.A., Usmonov D.A. Pedagogical communication and the future teacher/ Sh.A.Sharofov, D.A. Usmanov [Text]. Khujand monograph - 2019. - 204 p
4. Emomali Rahmon "Tajikistan on the threshold of tomorrow"/E. Rahman [Text]. - Dushanbe: Irfan, 1999.- 202 p.
5. Emomali, Rahmon "Tajiks in the mirror of history, from Orians to Somonians" / E. Rahman [Text]. - Dushanbe: Irfan, 2006. -228 p.
6. Emomali Rahmon Independence of Tajikistan and revival of the nation. It consists of four volumes / E. Rahman [Text].- Dushanbe: Irfan, 2002. The first volume.- 512 p. The second volume.- 512 p. The third volume.- 512 p. The fourth volume.- 472 p.